

TÜRKİYE ÖRGÜTSEL DAVRANIŞ DİSİPLİNİNDE “NİTELİK” TARTIŞMASI: YAZIN VİZYON HAREKETLİLİĞİ VE ETİYOLOJİK BİR YAKLAŞIM¹

THE TURKEY ORGANIZATIONAL BEHAVIOR DISCIPLINE IN QUALITY DISCUSSION: LITERATURE VISION MOBILITY AND ETIOLOGICAL APPROACH

Gürcan PAPATYA*

Öz

Türkiye Örgütsel Davranış Disiplinde tartışma, daha çok yapılan çalışmaların “nitelik yitimi”ne ilişkindir. Nitelik yitiminin en temel nedeni, disiplinin hızlı salınma bağlı konu kapsamların bozulması ya da konu bağların kopması olarak görülür. Ancak disiplinin bu şekilde salınımına devam etmesi de mümkün görülmemektedir. O halde gereken, disiplinin salınımını en uygun zamana oturtmaktır. Aksi halde illizyonlar/manipülasyonlar, düşük yazın kalitesi, zayıf akademik yazım standartlar ve gelecek etkisiz eğilimler yaratma kapsamı kaçınılmaz olur. Bu durum disiplinde yeniden zorunlu bir “vizyon düzenleme” ihtiyacını karşımıza çıkartmaktadır.

Çalışmada önce ana sorunun tanımına bağlı, disiplinin hızlı salınım köken nedenlerini ve kanıtlarını araştırma, sonra disiplinde yapılması gerekenleri vurgulama ve harita argümanları sunma; enson olarak da disipline nitelik kazandırmaya yönelik etkileme koşullarını tartışma amaçlanmaktadır. Bu nedenle çalışma kuramsal ve etiyolojik bir sorgulama hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Davranış Disiplini, Nitelik Yitimi, Hızlı salınım, Vizyon düzenleme, Etiyoloji

Abstract

Turkey Organizational Behavior Discipline, for this “quality loss” discusses more about the study. The main reason for the loss of qualification is seen as an explanation of the relevant subjects of the discipline or the rupture of subject bonds. However, it is not possible for the discipline to continue in this way. Then, the best time to leave the discipline. Otherwise, illusion / manipulation creation, low literature quality, low academic writing standards and future ineffective trends will be inevitable. This situation presents a compulsory or “vision regulation” in the discipline.

In the study, we first investigate the causes and disciplines of the discipline depending on the definition of the main function, then emphasize the discipline and present the map arguments; in addition, it is aimed to discuss the conditions of influence in order to gain the quality of the discipline. This study is targeted at a theoretical and etiological inquiry.

Keywords: Organizational Behavioral Discipline, Quality Loss, Rapid Release, Vision Regulation, Etiology

* Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, gurcanpapatya@sdu.edu.tr

¹ Bu çalışma, disiplinin ola-gelen zihniyetine bağlı güncelliği değil, gelecek kaynaklı özel durumunu keşfetmeye yönelik kaleme alınmıştır. Diğer bir deyişle bu çalışma, disiplinde mevcut zihniyet yetersizliklerinden hareketle, gelecek nitelik çerçeve oturtumunun nasıl yapılması gerekliliğini, kuramsal ve ilkesel düzeyde tartışılmasını hedeflemektedir. Bu nedenle çalışmanın, alan yetersizliğinin ve yanlışların ne şekilde ortaya çıktığına ve gelecekte nasıl bir sorun ile yüzleşeceğine ilişkin kişisel ve öğrenici bir üslupta yazılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca alanda ilk defa etiyolojik (nedenbilim) yaklaşım yani örgütsel davranış disiplini nitelik kaybı nedenlerinin sistematik olarak incelenmesi denenmiştir. Daha çok tıp alanında kullanılan nedenbilim, belirli bir hastalığın/belirtilerin arkasındaki köken nedenleri soruşturma, tanıyı destekleme ve tedaviye yönelik nasıl bir yol izleme konusunda tıbbi bir kavramdır. Bir hastalığın belirtilerine bağlı gelişen bu durum, neticede hastalık tanısına ve tedavisine yönelik geliştirilir. Buna yönelik etiyolojide, tıbbi öykü, fizik muayene, röntgen veya laboratuvar değerlendirmelerinin birlikte ele alınması gerekliliği üzerinde durulur ve daha fazla araştırma için destek verir. (Bkz. <http://www.turkcerrahi.com/tip-sozlugu/etiyojoloji/>)

EXTENDED SUMMARY

Research problem and purpose: Debate in Turkey organizational behavior discipline, mostly concerns to the loss of quality of the studies. The main reason for the loss of quality is seen as the deterioration of subject scopes or breakage of subject ties due to the rapid oscillation of the discipline. However, it is not possible in this way the discipline to continue its oscillation. What is needed then is to dominance the oscillation of the discipline at the most appropriate time. Otherwise, illusions, manipulations, poor quality of writing, poor academic writing standards and ineffective future trends are inevitable. For this reason, a vision regulation is required again in the discipline.

According to this study it is pursuing three main objectives: (a) In Turkey discussed organizational behavior discipline investigate the cause origin and evidence of the loss of quality, (b) emphasizing what needs to be done in the discipline and presenting map arguments; (c) discussing the conditions of influence to qualify the discipline.

Research Questions: The research questions/investigation model are expressed in three points: (a) What are the reasons for the loss of qualification in the discipline and the supporting evidence? b) What should be done across the loss of qualification in the discipline? (c) How will it be done? The answers to these questions frame the preparatory work of the discipline vision arrangements.

Disciplinary vision regulation preparation questions statements and reasons are as follows. First, how can the vision of discipline escape from illusions and manipulations? Second, how does the disciplinary vision move to the level that will create future trends, rather than following current trends? Third, how can disciplinary vision quality and academic standards be improved? Philosophical maps, conceptual/theoretical maps and methodological map arguments are explained. Depending on the arguments of this map, how to make or influence conditions are proposed.

Literature Review: The initial idea and basic theoretical argument of the study literature is “the theory of relativity” expressed by Albert Einstein in the 1950s.

Accordingly, Turkey made in the management and organization after the 7 main emphasis has been determined why two origins: Evidence for the first reason, by Prof. Dr. Şükrü Özen (2000) and Prof. Dr. Ferda Erdem (2009) and conducted at different times of discipline in Turkey "bibliographic Researches" is dependent evaluated. Evidence of the second reason, Prof. Dr. Ünsal Oskay's (1976) methodology findings.

Methodology/approach: The study includes a critical approach in the discipline of organizational behavior and a theoretical and etiological questioning about the presentation and development of field knowledge. More used in the medical field and in Turkey management/organizational area for the first time called etiological (etiology) approach with the reasons for loss of quality of organizational behavior discipline to systematically analyze, make recommendations and/so space is provided to open intellectual-practical and critical field of literature.

The study is organized in three main parts: (a) The first part gives the reasons and evidence of the rapid release of the discipline based on the definition of the main problem; (b) the second section, highlighting what should be done in the discipline and presenting map arguments; and (c) in the last section, discussing the conditions of influence on qualifying discipline. In this respect, the study was designed to investigate the causes of the situation, to question the reasons for eliminating the reasons and to propose influencing conditions.

Results and Conclusions: In Turkey of Organizational Behavior discipline in study to explore the exception at the mentality of ongoing mentality, these findings and conclusions have been reached:

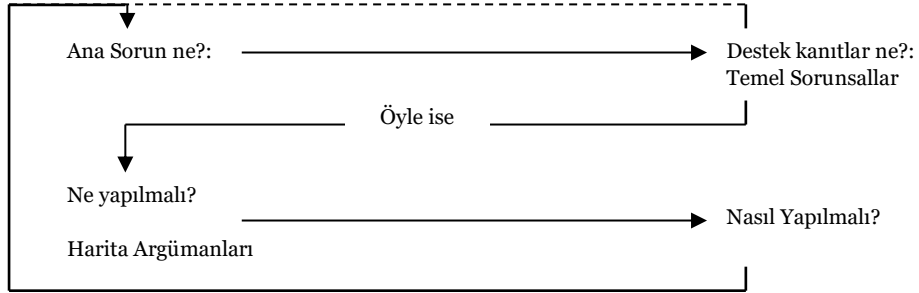
(a) To normalize the period of disciplinary release so that disciplinary (energy) structure and subject scopes are not disturbed and ties are not broken. (b) To Prevent stratification of degradation and degradation. To support the first result, avoiding popular issues, imitation/repetitive studies, scientific illusions and visionlessness; to support the second result, it may be suggested to create a sense-value perception, to place the theoretical and conceptual point of view, and to prevent empirical and process conservatism. In this case, the discipline vision must be reorganized.

Contribution and value of the study to literature: This study is considered a two-way contribution: First, Turkey Organizational Behavior disciplinary perspective how it should be composed of, the second is how the discipline should be directed in theory, comprehension and methodology.

GİRİŞ

Çalışmada, yazın okumaları ve kongre, sempozyum, panel vs. gibi gözlemler ile desteklenen “Türkiye Örgütsel Davranış Disiplini”nde yapılan çalışmaların “nitelik yitimi” nedeniyle “**alacakaranlık kuşağına girmesi**”² varsayımından hareketle, alan direncini -daha önce yapılan akademik tartışma kanıtları paralelinde- irdeleme ve nedenlerini (etiyojik-nedenbilimsel) soruşturma amaçlamaktadır. Soruşturma modeli aşağıdaki çizim 1’deki gibi oluşturulmuştur.³

Çizim 1. Soruşturma Modeli Kapsamı[©]

Çalışma 3 ana bölümlü düzenlenmiştir: Birinci bölüm, temel sorunun tanımına bağlı disiplinin hızlı salınım köken-nedenlerini ve kanıtlarını verme; ikinci bölüm, disiplinde ne yapılması gerektiğini vurgulama ve harita argümanları sunma; son bölümde de disipline nitelik kazandırma konusunda etkileme koşullarını tartışma. Bu açıdan çalışma, durum nedenlerini araştırma, nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik sorgulama yapma ve etkileme koşulları önerme şeklinde tasarlanmıştır.

1. SORUN TANIMI VE ETİYOLOJİSİ

Disiplin vizyonu, “nitelik odaklı bir meşguliyet ve mecburiyet” gerekser. Nitelik, zamanın/mekânın veya çağın ayarlamalarına bağlı, karmaşık arayışlardan uzak gerçek ne’liği kavramaya, yalın ve basit niçin’liği ve nasıl’lığı açıklamaya ilişkindir. Bu durum zihniyet temellendirme ve şekillendirme konusuna işaret eder; ve/fakat “heyecanlı acelecilik”ten öte “sakin kaygıcılık” ile gerçekleşeceği umulan zihniyetin “aşkın ilkelerden çıkan öteki gerçekler” hakkında bilginin tamamlanması gerekliliğini vurgular.

Her gerçek, bilgisinin kavranması için mevcuttur ve çok acele etmez. Sakin kaygıcılık, etkinliğin birey hayatında karşılık bulmasına kadar devam eder. Ancak bu etkinlik, her türlü yanlış anlaşılardan sakınma ve yanlışlardan kurtulma biçiminde değil, niteliğin kavranmasında sapkın yolların niçin ve nasıl olmayacağını öğrenme şeklinde gelişir. Diğer yandan disiplinde niceliksel ya da uygulanan matematiksel yaklaşımlar, matematiksel olmayan çok farklı değişkenleri ifade etmekte mahir olmayabilir ve kullanılan sayısal tekniklerin aritmetiğe vurulması yeterli gelmeyebilir.⁴ Bu nedenle disiplinde yaratıcılık ve keşifsel yaklaşım yolu farklı bir yola girebilir.⁵ Bu yolda yüzeysel alanlardan gelen kavramlara ve içerimlere hazmedilmemiş

² “Alacakaranlık (kuşağı)” Lindsay Waters’ın “Akademinin Düşmanları” adlı çalışmasından ödünç alınmıştır. Waters akademide üretkenlik talebi ile pek çok anlamsız yapılan yayına ve bunun ilkesiz ve kafası karışıklar tarafından ilginç görülmesine bağlı kullanır. Dahası Waters bu durumu enflasyon ile bağdaştırarak, değeri yüksek birçok çalışmanın da bu kuşakta hızla kaybolduğu yönünde tartışır. bkz. Waters, 2007: 26-28; ayrıca akademik menzili çıkar, nema, skor ya da mevki ve hirs ya da “indeks ayarlı yaklaşımlar” gözetme, kopyacılığı ve taklitçiliği kanıksama, “piyasa yapma”yı önemseme veya egemen ideolojinin zorlama konfeksiyon elbise giyme çabasına bağlı kullanılan “modern akademik hastalık” kaynaklarına ilişkin bkz. Ortega, 1998.

³ Burada 3 hususun altını çizmekte yarar vardır: Birincisi, uygulamalı bir alan olarak Örgütsel Davranış disiplini için öngörülen temel varsayımın, çapsız bir biçimlendirme ve “şahıs temelli okuma”lar ile değil, alan genişliği ve birikiminin varlığı veri kabul ederek kanıt temelli yapılması. Çünkü disiplin gerçeği çapsız bir biçimlendirme ve şahıs temelli okumalar ile ortaya konmaz. Bu nedenle “yazın niteliklerini” güçlendirmek ve disiplin etrafında dönen ifrat-tefrik noktasındaki kapsamları görmek gerekir. İkincisi, bunu yaparken, “eleştirel ahlakı” koruyarak, sonlandırılmış ve sorunsuz tartışmalardan verimsiz tartışma yapmak değil, daha ötesinde, ilerisinde ve üstünde, kendini üreten tartışmalara erişmek. Bu sayede alan/disiplin konusunda öncelikleri uzak tutmayan, izah etme gücü veren bir üsluba, kanıtlı, verili, güçlü dil ve üretici kavramlara yanaşmak hedeflenebilir. Son olarak da, disiplinde ele alınan konuların felsefi ve bilimsel yöntembilim tartışmaları yapılması. Ancak her ifade bir etiyojoloji ve kanıt sisteminde, sabitler, ilkeler, kaideler, kurallar vs. içinde olma gerekliliği “bilimsel kalite ve nitelik” için temel olmalıdır.

⁴ Snow, uzmanlaşma arttıkça ve bilim alanı matematiksel şekil aldıkça geniş sentezleştirme ve büyüme potansiyelinin kaybolacağını söz eder. bkz. Snow, 2001.

⁵ En iyimser yol “yorumbilimsel” olarak düşünülür. Bu yönde Frankfurt Okulu’nun ikinci kuşak filozoflarından Jürgen Habermas, sosyal olayların ve olguların yorumbilimsel yönü dilsel bir ayırmda ele almaktadır. Ancak, yorumbilimsel tercih, nedensellikten çok anlamsallığa işaret eder. Bunun için birçok teknik, sözelimi Touraine önerisi müdahaleci ve aktif katılımcı gibi antropolojik katışıklı araştırma tekniği kullanılabilir. Neticede erişilen mikro sonuçlar, makro anlam sistemini kavrama yönelik geliştirilir. Ne var

kuramların eşlik etmesi, üstelik yerel bulguların bilimsel bilgi olarak evrensel sonuçlar olduğu yönünde genel yasa olarak vurgulama iddiası ve yorumsal anlatılar alanı bunaltmaktadır. Bunun için disiplinde yapılan çalışmaların ve araştırmaların niteliği sadece yöntemsel değil, epistemolojik hatta ontolojik olarak yeniden ele alınması mümkün görülmektedir.⁶

Sarf edilen bu cümleler disiplinin nitelikten sıyrılmış “tekbicimlilik” yansıması olan “niceliğe aratan ilgi” karşısında, neden yeniden güçlü bir “nitelik çevrimi”ne girme gerektiğinin önemini açıklar.⁷

“Nitelik” çok olan nicelikten ayıran özelliktir. Bu cümlede “çok olan”ın nitelikten uzak olduğu düşünülebilir; dahası nitelik, anlık kazanılacak bir merteye olarak da görülmez. Kaldı ki, sistematik olmayan gerçeğin bilgisine erişmek, felsefi ve bilimsel bir yöntemin üretimini gerekser. Böylece disiplinin farklılığını gösteren ve nasıllığını vurgulayan bir ölçüye erişmek hedeflenir. Ancak disiplini “kariyer için” egemen paradigma ithalatı ve yüzeysel alanlardan elde edilen temalar, olgular ve kavramlar ile ele almak ve sürdürmek doğru hedef olmaz.⁸ Yani, iri laflarla yapılan “paradigma ithalatçılığı”, toplumsal olayları ve olguları açıklamada “etik sorun” kaynağı olur. Sorunun açıklanmasında ise, sadece dil düzenlemeleri ile yetinme, oynak/geçişkenli disiplin inşasında alan çalışanların kıvam bulmasını engeller; yüzeysel ve aktarmacı tarz, akademik gelecek ve katkı için “mış gibi” yapmaya (gerçekte sahip olmasa bile) ve kandırmaya yönelik bir illzyon şeklinde kategorize olur.⁹ Bir adım ileride ise, bir mihrakın, bir söylemin ya da bir ideolojinin (gizli ajanda kullanımı) adamı olarak yaftalanma düşüncesini kuvvetlendirir. Doğal olarak bu durum disiplin “salınım olgusu”nun süresinden önce hızlı gerçekleşmesine yol açar. Hızlı salınım, disiplinin enerji yapısını, konu kapsamların bozulmasını ve konu bağların kopmasını, oluşan sorunların geçiştirilmesini ve yüzeyleşmeyi destekler. Kıvamsız bir yazın üretiminin maliyeti, “kalitesizlik üzerinden bilimsel rekabet”in yapılması şeklinde ve “mükemmellik görüntüsü altında verimsiz bir bilimsel hareket sistemi” ile kendini gösterir. Bir adım ilerisinde de, “bilimsel sınıfın (epistemik) teşkili” zedelemiş olur.¹⁰

1.1. Başlangıç Fikirleri ve Kuramsal Notlar

Burada köken nedenleri ve kanıtları ifade etmeden önce, çalışma için başlangıç fikirlerin ve temel düzeyde (foundation level) “kuramsal argümanlar”ın ne olduğu vurgulanabilir. Özellikle neden tanımlarının kökleri için 1905 yılında Albert Einstein’ın (araştırmacı ile araştırılan konu kapsamı arasındaki bağıl hareketten nasıl etkilendiğine ilişkin) “görelilik kuramı”¹¹, disiplinde “nitelik yitimi” nedenleri sorgulama başlangıcı olarak gözetme mümkündür:

Vurgu-1 Hızlı salınımla gelen eylemsizlik: Disiplinde, salınım hızı, araştırma ya da uygulama şeklinde yapıp-edilenlerin niteliğinin (hareketin) bozulmasına, konunun, kapsamın ve anlamının kopmasına yol açmaktadır. Neticede disiplinin genişlemesi yavaşlamakta; ve/fakat konu kapsamları farklı bir yerde “eylemsizlik sistemi”ne geçerek, anlam yapılandırılmasında aldığı süre daha uzun (zaman genişlemesi) olmakta ve disiplinin daha yavaş ilerlemesine yol açmaktadır.

Vurgu 2- Bilimsel erk hareketliliğine bağlı konu/kapsam bozukluğu: Araştırmacının ilgisine yüklenen konu veya kapsamlar (gözlemciye doğru hareket edenler) egemen bilimsel erk hareketliliğine (kaynak hareketliliğine) bağlı birbirine daha yakın izlenmektedir. Bu durumda ikinci konu kapsam önerme ilgisi, birinci konu kapsamın etkisinde oluşarak gelişmektedir. Araştırmacının zihni donanımı ve konu kapsamlarının

ki, mikro nitelikli araştırma ile makro kavrayışı anlama ve şekillendirme perspektifi çok iddialı olabilir ve yoğun olarak tartışılabilir. Bu yönde Frankfurt Okulu’nun ikinci kuşak filozoflarından Jürgen Habermas, sosyal olayların ve olguların yorumbilimsel yönünde dilsel bir ayırımı ele almaktadır. *bkz.* Habermas, 1998; Touraine, 2008.

⁶ Bu konuda 1995’te sosyal bilimlerin yeniden yapılanması üzerine Lizbon merkezli ve Immanuel Wallerstein’in başkanlığında hazırlanan “Gulbenkian Komisyonu Raporu (Report of The Gulbenkian Commission)”, sosyal bilimlerin yeniden düşünülmesi ve kurulması açısından değerlendirilmiştir. *bkz.* Gülbekyan Komisyonu, 2002.

⁷ Guenon, modern çağda insan zihniyetinin maruz kaldığı düşüşün niteliği araştırmadan uzak durma ve niceliğin egemen kılma uğraşısı olduğundan söz eder. Bunun gerekçelerini tartışır. *bkz.* Guenon, 1990.

⁸ Bu durumu Eleştirel Felsefe’nin ve Frankfurt Okulu’nun sembol isimi Horkheimer’in vurguladığı “akıl tutulması” kavramı karşılayabilir. Horkheimern akıl tutulması, aklın asal yörüngesini kaybetmesi ile başka yörünge içinde yaşamayı sorun olarak görmeme zihniyetini vurgulamak için kullanır. Yani aklın doğruluk sorunu yaşamadan; sorgulamalarını ise, yörüngesine hapsediği ölçütler ile yapmasına rıza göstermesi akıl tutulmasıdır. *bkz.* Horkheimer, 1986.

⁹ Hatta daha da ileri giderek, eften-püften araştırma konuları ele alınır. Bu durum “bilimsel şarlatanlık” olarak ifade edilir. *bkz.* Batuhan, 1996.

¹⁰ “Hızlandırmanın faydasızlığına” daha somut açıklama yönü için ayrıca *bkz.* Illich, 1992.

tek tek veya birlikte olan hareketi, asal konu kapsamlarının birbirinden uzaklaşmasına yol açmaktadır. Konu kapsamlarından uzaklaşma hızı da, hızlar arasındaki farkın artmasıyla orantılı gerçekleşmesine neden olmaktadır. Araştırılan konu kapsamı ve kaynağın etkisinden büyük olması hali, disiplinde tekrarlı ve düşük nitelik çalışmaların yapılmasına neden olur..

Vurgu 3- Yaşanan zaman büzülmesine bağlı üretimlerin zayıflığı/dirençsizliği: Konu kapsam sağlamlığı (bağlı hareket uzunluk ölçümü) bağlı hareketi etkilemektedir. Salınımına devam eden disiplinde zaman araştırmacıya göre durduğu zamandan daha kısa ölçülür; ve/fakat yaşanan “zaman büzülmesi” bağlı hareket doğrultusunda disiplinde zayıf çalışmaların üretimi devam eder.

Vurgu 4- Düşük hızlı etkileşen konu/kapsamlar ile oluşan durgun pozitif ve negatif yükler: Birbirini ile etkileşen konu kapsamların sahip olduğu düşük hızlar sağlam özellikler içermez. Diğer bir deyişle düşük hızlı ve dirençsiz konu kapsamları “durgun pozitif ve negatif yük” içerimleri, disiplinde bir gelişime yol açmaz; oluşan akış “yapıcı tınlaşma” oluşturmaz ise, disiplinde nitelik yitimini desteklenmeye devam eder. Farkı görme alışkanlığına rağmen durgun pozitif ve negatif yüklerin etkileşimi, disiplini sağlamlaştırmaya yeterli gelmez. Çünkü en küçük kütle durgun kütle halinde belirmiş olur.

Vurgu 5- Düzgün hareket eden referans sistemleri ile konu/kapsam kıvamsızlığı: Disiplinde hızlı salınım ve konu kapsamlarına aşırı ilgilem ile (gitgide artan) yapılan araştırma ve uygulamalar, alan (kinetik) enerjisini artırmaktadır; ve/fakat disiplinin hız sınırı belirli olduğu için, üzerinde yapılan-edilenler orantılı olarak artmamaktadır. Dahası disiplin salınım hızı arttıkça yapıp-edilenlerin kütesinin (veya enerjinin aynı şeyin farklı görünümü) -hiçbir zaman disiplin sınırını aşmasa veya zorlamasa bile- artması, yapıp-edilenlerin (kinetik) enerjisi, kendi içinde dönüşmeye (yıkıcı tınlaşım ya da durgun pozitif ve negatif yükler ile) devam eder. Birbirine göre düzgün hareket eden referans sistemleri ile yapıp-edilenlerin hızının artırması niteliği artırmaz. Bu nedenle disiplinde görülen bu davranış, kıvam bulmadan birbirine benzer ve her araştırmacının aynı olay karşısında yapıp-edilenlerin farklı olduğuna ilişkin kanı geliştirmesine yol açar.

Vurgu 6- Durgunluk enerjisi ile açığa çıkan anlam-değer kaybı ve sonuçların etkisizliği: Gözle görülmeyen ama durgunluk enerjisi açığa çıktığı süreçte her çaba, yapıp-edilenlere ilişkin bir miktar kütle kaybına yol açar ve disiplinde, açığa çıkan enerji toplam kütesinde fark edilmeyecek bir şekilde kaybolur. Bu daha çok “anlam-değer ilişkisi” ile ifade edilir ve yapıp-edilenlerde anlam-değer kaybı doğrudan ölçülmez; ve/fakat sonuçlarının etkisizliği ile ortaya çıkar. Yani ortaya çıkan değer, salınımın çok hızlı gerçekleştiği durumda anlamsız ve doğru katkı sunmaktan uzak olur. Öyle ki durgunluk kütesi bulunmayan, ancak sözde enerji ve momentumun (ivme ve ilgi) gerçekleştiği koşulu/iddiası da gerçekliği ifade etmez. Birçok yapıp-edilen anlamsız değer nedeniyle doğru katkı sağlamaz. Bunu izleyen çabalar da, aynı “etkisizleşme eşdeğeri” ile karşılaşır ve “eksen kayma”sı beklenti olmaktan çıkar.

Vurgu 7- Zamana bağlı büyüklüğün yarattığı ufuksuzluk ve birbirinin kötü taklitleri: Disiplinin büyüklüğü (zaman bağlı büyüklük olarak), yapılan araştırma ve uygulamaların bütünüyle yanlış olduğunu göstermez, ancak yapıp-edilenlerin birbirinin kötü taklitlerini farklıymış gibi gösterme ısrarı, disiplin vizyonu için ufuk vermemekten uzak bir çaba olarak kalır.¹²

1.2. Köken Nedenleri ve Kanıtları Açıklama

Bu başlangıç ve temel koyucu açıklamalara bağlı disiplin nitelik yitiminde köken nedenler ve kanıtlar şu şekilde ifade edilebilir:

¹¹ Bilim denince doğal olarak aklımıza “fizik bilimi” ya da yaşanan dünya ve görünen doğanın temel düzeylerde açıklaması gelir. Bu açıklama gözlenebilir bütün nesnelere hareketi, ışığı, sesi, enerjisi veya hızı vs. üzerinden, mümkün olan en az kuram (Her Şeyin Kuramı) çerçevesinde, kesin ve herkesçe paylaşılabılır olarak (doğrulama ve çürütmeye dair) yapılır. Gerekliğinde yetersiz olan kuramlar değiştirilir veya tamamen terk edilir. “İyi bir kuram”, gözlenebilir, paylaşılabılır açıklamalar ve yeni öngörüler yapmaya dönük olması ile ele alınır. Bu amaçla çağdaş fizikte “görelilik kuramı”, yeni öngörüler yapma potansiyeli sağlar. Ancak bu görelilik kuramının en temel fizik kuram olduğu iddiasını ifade etmemelidir. Belki burada söylenmesi gereken, disiplinde yaşanan aşırı hızın yarattığı bozulmanın “görelilik kuramı” çerçevesinde açıklamasının daha güçlü dayanak oluşturduğu ve açıklama gücü yarattığıdır. Bu yönlü yararlı okuma için ayrıca bkz. Wopler, 1994; Trigg, 1996.

¹² Görelilik için temel kavramlar için bkz. Einstein, 2013; ayrıca bkz. Beiser, 1997: 1-35.

1. Neden tanımı: Disiplin niteliğinin “hızlı salınımı” ve salınım süresinden önce gerçekleşmesine bağlı disiplin (enerji) yapısının ve konu kapsamalarının bozulması ve bağların kopması.

Bu nedeni destekleyici kanıtlar, Prof. Dr. Şükrü Özen (2000) ve Prof. Dr. Ferda Erdem (2009) tarafından yapılan çalışmalar ve araştırmalar¹³ ile Türkiye’de yapılan disiplin “yazınölçüm ve değerlendirme çalışmaları”na¹⁴ bağlı şu şekilde verilebilir:

- **1. Kanıt açıklaması “popülerlik”:** Disiplinin kaplamı ya da kuşatan kapsam konular ve olgular, alan sınırlarını ve genişleme boyutunu gerçekçi şekilde göstermemektedir. Çoğunlukla “niş, odak ve perspektif” gibi ölçüt kelimeler ile popülerlik izlenmektedir.

- **2. Kanıt açıklaması “taklit/tekrarlı çalışmalar”:** Disiplinin içlemi ya da konunun ve olguların ele alınışı, özgünlük ve özlük içermemekte; birbirini tekrar eden, taklit yöntem ve teknikleşme önemsenmektedir. Özgül kavramsal ve kuramsal çalışmalardan ziyade, mevcut kavram ve kuramlar istikametinde görgül çalışmalar tercih edilmektedir. Yani alanın belirsiz ya da henüz beliren yapısı veya geniş/farklı alan içinde yetkinliğe henüz erişmemesi, taklit çalışmaları yapma tercihinin (ilişkileri niteleme, ölçme ve değerlendirme) kıymetlendirmektedir. Yapılan tercihler bilimsellik adına düşünülse de, benzerleri ile farklılaşmamaktadır.

- **3. Kanıt açıklaması “bilimsel illizyon”:** Disiplinde yöntem ya da düzenli ve dizgisel yol, alanda ağırlıklı hissedilmemektedir. Dahası alanın oynaklığı/geçişkenliği, ölçümleme ve güvenli araştırma yöntemleri konusunda sakıncalar ile yüzleşmeyi gerektirmektedir.¹⁵ Yapılan deneysel çalışma ve anlık araştırma sonuçlarını genelleme eğilimi, bütünlüğü ve gerçeği gösterme konusunda bilişi oluşturmamaktadır. Diğer bir deyişle bilişsel genellemelerin pragmatik temelleri, zihinsel kategorileri ve yasa-bağımlı (nomolojik) açıklamaları, zihni ve bilişsel bir müdahale içermektedir. Müdahalenin pragmatik ağırlığının (pragmatik meşrulaştırmanın) kontrolsüzlüğü ise, ideolojik ve manipülatif çıkarsamaları ve atıfları desteklenmekte, akademik bilişi zedelenmektedir. Akademik bilişin zedelenmesi bütünü kavrayışta yöntemsizlik üretmektedir. Öte yandan ele alınan yöntemler araçtan ziyade amaç olarak konumlandırılması ve işlevsellik için “aşırı teknikleşme”,¹⁶ alanda motivasyonu zayıflatmakta ve tükeniş yaratmaktadır. Yani yöntemin araç özelliği, “tek boyutlu” bir terminoloji yaratmaktan öteye geçememektedir.

- **4. Kanıt açıklaması “vizyonsuzluk”:** Disiplinde öngörü ya da ilerisini, üstünü ve ötesini kestirme ya yapılmamakta ya da yapılanlar hakkında değerlendirilmemektedir. Bunun bir yansıma olarak temel araştırmalarından ve ana temalardan ziyade, yan tema/popüler odaklı konuların ele alındığı izlenmektedir. Öte yandan pratikten gelen sorunlar, öznel ve pragmatik yön olarak ilgi çekmektedir. Bu durumda çözümler ile yararlı/değerli yönün oluşması, muhtemel ideolojik eleştirilerin direnç yönü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgiyi belirli bir kesimin hizmetine sunmak, buna yönelik bulguları yasallaştırmak/kuramsallaştırmak ise, bilimsel bilgiyi zedelemekte ve üretkenleri zan altına sokmaktadır.

2. Neden tanımı: Disiplin salınımının süresinden önce tamamlama eğilimi, yaşanan bozulmayı (yıkıcı tınlaşım ya da durgun pozitif ve negatif yüklerin etkileşimi) katmanlaştırması.

¹³ Sayın Prof. Dr. Şükrü Özen (2000) ve Sayın Prof. Dr. Ferda Erdem (2009)’in eleştirel yaklaşımı, alan yazınında beklenen ivmeye katkı sağlamaya yönelik öneriler içerir. *bkz.* Erdem, 2009: 65-78; Özen, 2000: 89-118.

¹⁴ Bu Türkiye’de disiplin kapsamında yapılmış 8 çalışmanın yazınölçüm ve değerlendirme çalışmalarının (yazınölçüm ve değerlendirme çalışmaları ifadesi “bibliyometrik” yerine tarafımdan kullanılmıştır) tespitleridir. *bkz.* Yozgat, Karatepe, 2009: 149-165; Erdem, 2009: 65-78; Turgut, Begendirbaş, 2015: 231-245; Akyol, Akçay, 2015: 149-170; Koyuncu, 2015: 127-135; Kızıldağ, Özkara, 2016: 611-631; Duygulu, Sezgin, 2015: 13-25; Şahin, Yangil, 2018: 371-383; Aykan, Koparan, Bellek, 2018: 163-172; Alkan, Karamustafa, 2018: 274-285; Erigüç, Kartal, Koca, 2018: 459-464; Usta, 2018: 868-877; Bayrakçı, Uzun, Yıldız, 2018: 1015-1025.

¹⁵ Bu konuda Sayın Prof. Dr. İrfan Erdoğan pozitivist perspektifte sorun formülünü şu şekilde vurgular: Olay veya olgu seçimi, sorun tanımı, kuramsal anlamlılık, ilgili inceleme, araştırma soruları/hipotezler, yöntem, bulgular ve kaynakça. *bkz.* Erdoğan, 2001: 17-34; ayrıca *bkz.* Erdoğan, 2007.

¹⁶ 1959 yılında Ford Vakfı ve Carnegie işletmesi tarafından yapılan “iş/letme okulları ile ilgili” bir raporda, bu yönlü kanıtlar görülebilir: Raporda “aşırı uzmanlaşma ilgilenimi”nin yarattığı sorunlara dikkat çekerek, bunun önlenmesine ilişkin çabaların artırılması vurgulanmaktadır. *bkz.* Öz-Alp, 1972: 88-89.

Bu nedeni destekleyen kanıtlar (merhum) Prof. Dr. Ünsal Oskay'ın (1976) yöntembilim tespitlerinden mülhem şu şekilde ifade edilebilir:¹⁷

• **1. Kanıt açıklaması “Değer Sorunsalı”:** Bu sorunsal, egemen anlayış ve manipülasyonu, egemen ideoloji ve felsefi çerçevenin yarattığı yanılsama (illizyon) ile şekillenir. Disiplinde egemen bu çerçeve, “anlamak için bilim” yerine “yönetmek için (siyasi-dolayimli) bilim” anlayışı ile şablon konular ve kavramlar üzerinden, patronaj (itaat karşılığı koruma) güdümlü temalar biçiminde gelişir.¹⁸ Değişir bilgilerin ve bulguların, değişmez anlayışı Oskay, “entelektüel teknisyenlik” olarak vurgular (*bkz.* Oskay, 1976: 408); yani, egemen ideoloji ve temel sorun alanını sorgulamaksızın, alanda manipülatif konular ya da gölge olay (yan olgu)¹⁹ ile kullanıcı yönlü bilginin “piyasa yapması” sağlanır. Bu durum disiplin için “iyi bilim” adına bir anlam-değer kaybı oluşturur.²⁰ Öte yandan, alanda yapılan çalışmalar ve araştırmalar daha çok değişim odaklı sosyo-psikolojik ve tekno-ekonomik yönlü tekrarlı çalışmalar ve bağlamsallıktan uzak değerlendirmeler, egemen çerçevenin gerçek resmini görmeyi engelleme, dolayım (yorum kaynaklı savsaklama) ya da gölge olay/yan olgu aracılığıyla bağlantı kurma yönünü destekler. Böylece gerçek ve bütünsel resmin tamamlanmasına yönelik bir akademik girişim hissedilmez, yapılan araştırmaların bütündeki yeri fark edilmez.

• **2. Kanıt açıklaması “Kuramsal Bakış/Kavrayış Sorunsalı”:** Bu sorunsal kültürler arası ve toplumsal süreç/değişim kuramlarının ihmali, tasviri ilginin anlık davranış ölçümlerine ve manipülasyonuna bağlı şekillendirir. Disiplinde kavramsal/kuramsal çalışmalar, taşımacı, aktarmacı ya da acentevarî görgül çalışmaların (ilişkileri niteleme, ölçme ve değerlendirme) taklit edilmesi Özen tarafından “törenselleştirme” olarak şeklinde tanımlanır (*bkz.* Özen, 2002: 187-213; ayrıca *bkz.* Üsdiken, Selekler, Çetin, 1998: 57-88). Daha çok merkez kültür pratiğinin kendi değer yargılarına göre verileri ve bulguları ele alma ilişkiliği (etno-santik) nedeniyle, veriler mutlak kesinlik içinde ve genel geçerli bilgiler olarak vurgulanır; bu arada, “toplumsal süreç/değişim kuramları” ihmal edilir.²¹ Öte yandan yapılanlar ya da anlaşılabilir gibi duran çalışmalar bile, ispata yönelik, ancak matematiksel ve istatistiksel manipülasyon etkisi ile menzile (belirlenen iki nokta arası uzaklık) almaya çalışır. Oysa disiplin konuları, olayları ve olguları yaşantıdaki anlamı ve amacı toplumsal süreç içinde anlık ölçümler ile tasvir edilemez. Ya da disiplinde sadece anlık davranış ve eylem araştırmaları ile yetinmek, doğru bilgi potansiyeli ve araştırma kapasitesi yaratmaz.²² Sorun; ispata dayalı bilginin manipülasyon etkisi, tasviri bilginin anlık davranışlar ile ölçülmesi. Bu nedenle alanda “akademik kariyer yapma ikilemleri” ve yapma güçlüklerinden söz edilmesinin haklı nedenleri ortaya çıkar. (Erdem, 2009: 66-67) Doğal olarak bu söylem ve durum, Türkçe disiplin yazınında yöntemsel hataların çoğalmasını, yapılan ve/veya yapılacak olan çalışmaların istikametten sapmasını ve anlam-değer yitimine uğramasını hızlandırmaktadır.

• **3. Kanıt açıklaması “İşlem Sorunsalı”:** Bu sorunsal fetişsel bir tutku ve takıntı ile usul, araç ve teknikler üzerinde durma ve felsefeden uzaklaşma ile şekillenir. Disiplinde varsayımsal ve verili özellik taşıyan araştırma modellemesi yerine, çoğu kez usuller, araçlar ve teknikler (matematiksel ve istatistiksel) üzerinden alan çalışmalarının yapılması önemsenir. Birçok usulün, aracın ve tekniğin neden/niçin kullanıldığını düşünmeksizin yaygın ve benzer uygulamalardan hareket etme/taklit etme hali, “felsefenin feda edilmesi” olarak alana düşer. Oysa bilimsel bir çalışma, felsefe ile mümkündür. Diğer bir deyişle, alan

¹⁷ Burada, 1976 yılında merhum Prof. Dr. Ünsal Oskay'ın sosyal bilimlerin yöntembilimsel bazı tespitlerini benzer biçimde dikkat çekmek mümkündür. Oskay bu tespitleri; alan temsil yeteneği olan Karl Mannheim, C.W. Mills ve Alvin W. Gouldner üzerinden şekillendirmiştir. *bkz.* Keleş [ed.], 1976, içinde Oskay: 399-412.

¹⁸ Bu yönlü çalışma için *bkz.* Üsdiken, 1995: 97-100.

¹⁹ Gerçi Schumacker yan olgunun çağdaş bilimin ölçme/tartma kapsamında olmamasına rağmen, görülmeyen/gölge olgular ile tamamlanmadığını öne sürer. Gölge olgular olmaksızın maddi dünyanın anlamı hiçleşir. Ancak neyin gölge, neyi gölge olmadığını anlayacak bir yöntembilim ihtiyacı açıktır.

²⁰ “İyi bilim” daha çok belirlilik ve belirlenmezlik çerçevesinde ele alınır. Buna ilişkin *bkz.* Sargut, 2002: 121-126.

²¹ Değişim sosyolojisi içinde “toplumsal değişim ve süreç kuramları”nı Weber neden-sonuç ilişkisine bağlı anlama ve yorumlama amacına yönelik rasyonel eylem şeklinde tanımlar. Marx, ekonomik mülkiyet ilişkisine bağlı dinamiklerde değişim, diyalektik materyalizm ve meta anlatı ile açıklar. Sömürü, çatışma ve yabancılaşma üzerinden değişimi yorumlar. “Toplumsal değişim (süreç) kuramları”na ilişkin *bkz.* Kongar, 1996.

²² Bu durumu Whitehead, Newton'a ve Hume'a karşı olarak şu şekilde niteler: “Herhangi bir ana atıfta bulunmadan” “süresiz” bir an kavramı, “bir anda sürat” ve “bir anda devinirlik (momentum)” kavramlarını ve bu kavramları içeren hareket denklemleri ile açıklamaz. Süreçten habersiz ve sebepten yoksun yorumlama anlam içermez. Yapılan formüller, etkinlik için anlamı tartışılır. Bu nedenle Isaac Newton'un fizik yöntemini ve David Hume'nin bilimsel mantığını başarılı ancak, getirisine bağlı değersiz bulur.

kapsamında incelenen olaylara ve olgulara ilişkin özsel bilgilerin ayrıntılarına inmek ve incelemek, felsefe gerektirir. Bu nedenle disiplinde felsefeyi bir kenara atmak sadece işlemsel uygulamalar ile bilimselliğe ivme kazandırmak, yavan ve alanı daraltan bir girişim olur. Öte yandan disiplinin sadece kendi usul, araç ve teknikler ile uygulama dönüklüğü, yan sorunlara odaklaşma ısrarı ve kendi içinde yapılan işlemsel çalışmalara aşırı ilgisi, alanın geçici yöntembilim geçerliliğini sağlama meşguliyeti izlenimi verebilir.²³ Ancak işlemsel çalışmaların bütünsellik içinde bilginin kıymetlendirilmesine ilişkin olması kolay olmaz. Bu nedenle disiplinde işlem sorunsalı, tekniker bağlantılı (angajmanlı) ve felsefeyi yoksullaştırıcı olarak karşımıza çıkar.

Tüm bu köken nedenlere ve kanıtlara bağlı şöyle bir soru-varsayım ile ikinci bölüm düşüncesi tartışılabilir: “Disiplinde, anlık davranışlar (sonuçlar) mı, yoksa davranış çerçevesini hazırlayan uzam ve hareketlilik (süreç) mi değerlendirilmelidir?” Bu halde yeniden disiplin vizyonu hakkında çok şeyi düşünme fırsatı yakalanmış ve disiplin için düzeltici eylem (feedback) değerlerinin görülebilirliği sağlanmış olur.

2. NE YAPILMALI?: ETİYOLOJİYİ ORTADAN KALDIRMA VE/VEYA TEDAVİ ETMEK

Şimdi, etiyoloji ve kanıtlarına bağlı, önleyici tedbirler (proflaktik) için birbirine bağlanan şu hareket noktalarından ilerlemek mümkündür: Disiplin niteliği hızlı salınma rağmen bozularak devam edemez. Öyle ise, destekleyici hareket noktası: “Disiplin vizyonunun yeniden düzenlenmesi” gerektiğidir.

Buna noktada disiplin “vizyon düzenleme hazırlığı” için “ne yapılmalıdır?” soru/n ifadelerinin nedenleri önemsenebilir:

- **1. Soru/n:** Disiplin vizyonu yanlısamalardan/manipülasyonlardan nasıl kurtulabilir?
- **2. Soru/n:** Disiplin vizyonu mevcut eğilimleri izlemekten ziyade, gelecek eğilimleri yaratacak düzeye nasıl taşınır?
- **3. Soru/n:** Disiplin vizyon kalitesi ve akademik standartlar nasıl geliştirilebilir?

Disiplin vizyon düzenleme soru/n ifadelerine bağlı şu “harita argümanları”²⁴ izlenebilir:

• **Yön 1-Felsefi Haritalar:** “Akıllı Karışıklar İçin Kılavuz” kitabında Schumacker, felsefi haritalar kapsamına ilişkin bir tespitin altyapısını şu şekilde sunar: “Bilimcilik”²⁶ adına dayatılmış (empoze edilen) felsefi haritalar, bilgi bütünü olarak ifade edilir; oysa yapılan, yararçı (pragmatik-çıkarıcılık), kullanışlı (pratik-anlık dönüştürücülük) ve ideolojik (düşüncü-indirgemecilik) bilgilerini şüpheden arındırarak dar alana sıkıştırmaktan başka bir şey değildir.²⁷

Hiçbir bilgi, felsefenin (ya da bütünü) dışında değildir. Aksi halde bilginin ve beşerî birikimin yoksullaşması kaçınılmazdır. Bu cümlelere güncel farklı zihnî donanımlar eklenince, bilimin düzeyi ve üretilen bilginin niteliği tartışılabilir. Diğer bir deyişle “yeterliliğe sahip olmadıkça” bilimin bilgi değeri,

²³ Bilim felsefesinin temel zorluklarına dikkat çeken Whitehead, “süreç felsefesi”nin merkezi konusu “geçerliliği yitirme” düşüncesini, gerçek sorunlardan uzaklaşma ve yöntembilimi kendi içinde geliştirme çabalarına bağlı önemser. *bkz.* Whitehead, 2018.

²⁴ Burada önerilen harita argümanları- çeşitli “şeyler”in nereden bulunacağına ilişkin bir tür plan/çerçeve olanağını tanımlar. Daha önce İngiliz filozof Gilbert Ryle (1900-1976) tarafından da önemsenen ve özellikle bilgi kategori yanlışlarının ve felsefi saçmalıkların önlenmesine yönelik sunduğu haritalarda (felsefi analogi) en göze çarpan konu, zihinsel olarak atlanacak veya atlanmayacak sınırların ne olduğunu görmeyi hedefler. Bu sınırlar, önerilerin nasıl yapıldığına ilişkin açıklama gücü verir. Burada disiplin vizyon düzenleme öneri harita argümanları için öncelikle vurgulanması gereken, verilen önerilerin, yüksek benzerlik yaratma ve örtüştürme çabasından uzak olmasıdır. Bu nedenle Schumacker haritayı “her şeyi kabul et, hiçbir şeyi reddetme” ilkeselliğinde ele alır. Ancak harita bütünü değil, bütünü anlaşılmaya başlangıç oluşturur. Harita sorunları çözmez, gizemleri izah etmez; sadece onları teşhis etmeye yardımcı olur. *bkz.* Schumacker, 1992: 27; ayrıca *bkz.* Ryle, 2009.

²⁵ Bu yaklaşımı ve çerçeveyi, mutlak “bürokratik egemenlik formu” olarak düşünmemek gerekir. Belki bu düşünce yapısının “iyi bilim” için bir öneri olarak görülmesini rahatlatır. Yaklaşım ve çerçeve Schumacker’in öngörüsünün iletilemesine bağlı ve ondan müphem değerlendirilmiştir. *bkz.* Schumacker, 1992.

²⁶ Bilimcilik uygulama sorunlarından etkilenmeksizin yönetim sorunlarına çözme çabası olarak anlamı taşır. *bkz.* Üsdiken, 2002: 127-154.

²⁷ Bu nedenle Hilmi Ziya Ülken, toplumsal bilimlerin felsefi tabana bağlanma zorluğunu ifade eder. Aksi halde analitik sonsuz bir önerme seti ile karşılaşılacağını vurgular. *bkz.* Ülken, 2007: ayrıca *bkz.* Ülken, 2016.

ölçme ve tartma ile yükselmez; yetersizlik cahilliği derinleştirir ve yaygınlaşması bilimi yoksullaştırır. Bilimin ve bilginin yoksullaşması, hayatın ve geleceğin de yoksullaşması demek olur.

O halde bilgi bütününi kaçırmayan, dayatılmış genel kabul görmüştüğü soruşturan felsefi haritaların “yeniden çatılması” gerekir. Bunun için “gerçeğin peşine düşen bir felsefe, felsefenin peşine düşen bir bilime” ihtiyaç vardır.²⁸

• **Yön 2-Kavramsal/Kuramsal Haritalar:** İthal, şatafatlı kavram(sallaştırma)lar ve dil kullanımı,²⁹ delalet ettiği gerçeğe yaklaşma adına ve belirli ölçülerde ele alınabilir ve kavramın oluş ve başlangıç (nirengi) noktasında –diğer tüm gerçekleri örtmüş olsa bile- kullanılmasına tahammül edilebilir; ancak bu durum “zihnî meşruiyet” muhtevası olamaz. Bu bağlamda dilde şaşırtıcı ölçüde yapılan kavram(sallaştırma)ların, gerçek hayatın kavram haritaları ile eşleştirme oluşturmaması, dahası bunun üzerine yapılan ölçümlerinin gerçekmiş gibi ele alınması “eksiltilmiş bilgi”dir. İthal olmayan kavram(sallaştırma)ların alan yazınında zayıf kalması da bildik bir düşünceyi işaret eder: Kavramsallaştırmalar güçlü kuramları üretmekten uzaktır. Yani zayıf bir kavram(sallaştırma) ile güçlü bir kuramının oluşturulması düşük bir olasılığa sahiptir.

Öte yandan sözde gizil (occult) veya olağandışı (paranormal) olgulara ve olaylara ilişkin kavram/sallaştırma ve kuram/sallaştırma çalışmaları, zihinsel ve dilsel bir bozukluk da gösterebilir. Bu durumda haritalar kendini ifade etmede, hayata ilişmede ve gerçekliğe erişmede dirençli bir sorun olur: “Toplumlaştırma bilimleri”³⁰ bağlamında bunun anlamı, “topluluğu toplumsallaştırmamak” şeklinde olabilir. Akli karışıklara yönelik bu ifade, egemen ideolojiye ilişkin dikey değil, düşey ekseninde bilimsel araştırmaların, en uygun şekilde kullanıma hazır hale getirilmesini işaret eder. Hatta popüler bilimsel konuları ve yöntemleri direktme köken düşüncesi ya da sadece ölçme ve tartma ısrarı da anlaşılabilir. Böylece bilimsel “nesnellik” adına yaratılan keyfilik ve kodlanmış bilişimle egemen ideolojiye enerji verme düşüncesi açığa çıkar.

• **Yön 3-Yöntemsel Haritalar:** Descartes “akla yatkınlık ölçüsü” arar ve katı bir aritmetik, matematik ve geometri anlayışı (kartezyen kanıtlama) içinde olmayı önerir. Aklın şüpheden kurtulmasını buna bağlar:³¹ Ancak sadece aritmetik ve geometrik kanıtlara denk düşen bir yaklaşım, “aklı aldatmaya” yönelik bir manipülasyon olarak da ele alınır.³² Tersi de aynı sonuç yaratır. Descartes şüpheden arınmak adına akla yatkınlık, indirgeme ve matematiksel ölçekler ile ölçümlene gözetmesi 2 yönlü önemsenebilir. Birinci

²⁸ Akademiye gerçeğin peşine düşme refleksi önemsenmezse, Macar asıllı bilgi sosyologu Frank Furedi tarafından tespit edilen şu 5 sorunsalın oluşması kaçınılmaz: Anlamdan yoksun bilgi, sıradanlık kültürü, sosyolojik seviyesizleşme, standartları manipüle etme düşkünlüğü, liyakati vasatlığa feda etme ölçüsüzlüğü. Bu nedenle akademik bakışı olgunlaştırmak, akademisyen için gerek şart ve yüksek sorumu oluşturur. Ham akademik bakış ise, aklın değer kaybını, eften-püften arayışları, seviyesizleşmeyi, mistik/siyasi mühendisliği, çocuksu/ergen mantığı, pohpohlama/sıradanlık kültürünü desteklemiş olur. *bkz.* Furedi, 2017.

²⁹ Bunun için 2 düşünce adamının fikri takip edilebilir: Birincisi batının önemli dilbilimcisi ve filozofu Wittgenstein. Teknik ve mantık düzeyinde dil oyunlarından söz eder ve iki kavramı önemser: Refleksiyon (yansıma) ve angajman (bağlantı). Bir dilin yansıma şeklinde kendine dönüklüğünü ve angajman olarak bağlantılı yönü olduğunu kabul eder. Her kavramı ve tümceyi gerçekliğin tasarımı ve yansıması olarak özü bulmaya ilişkin görür. Dili, kavramları ve tümceleri insanın dünyası sınırlarını imlediğini belirtir. Bu açıdan dil eğitiminin önemli bir etkinlik olarak ele alır. İkincisi dil kullanımı ve kavram üretiminde hassasiyeti yüksek bilim adamı Oktay Sinanoğlu. Dilin siyasi ve sosyolojik olgu olarak/kullanımına bağlı, kavramların masum olmadığını ve dilin korunmasını işaret eder. Çünkü dil yaşam biçimini gösterir. Yani sadece teknik ve sembolik bir değer değildir. Kullanılan veya üretilen her kavram, söz, önerme veya kuramsal modeller kendi dışındaki dünyayı etkileme özelliği vardır. Bu yüzden hiçbir kavram veya yapılacak kavramsallaştırma çalışması, yabana atılamaz. Çünkü dil ve dile ilişkin etkinlikler yaşamı düzenler. Bu açı bize yapılan ve kullanılan birçok kavramın ve kavramsallaştırmanın neden ve niçinlerini araştırmayı zorlar. *bkz.* Wittgenstein, 2011; Wittgenstein, 2014; Sinanoğlu, 2000; Sinanoğlu, 2015.

³⁰ Bu tanımlama Sayın Prof. Dr. Ahmet İnam tarafından değerlendirilir. *bkz.* İnam, 2006: 28-30.

³¹ Rene Descartes 1619 yılında, bitmemiş bir tez çalışması üzerinde bilimsel ve felsefi düşünceye yönelik yöntem çalışmasında, “Zihnin yönü için kurallar (Rules for the direction of the mind)” geliştirmiş, matematik, fen ve felsefe alanında karmaşık problemlerin çözümünde temel oluşturmuştur. Toplam 36 kural planlanmasına rağmen, sadece 21 tane yazılmıştır. İlk 12 kural, genel olarak önerilen yöntem bilim ile ilgilidir. *bkz.* Descartes, 2014.

³² Bu durum son dönemlerin popüler söylemi “post-truth (gerçek sonrası)”a karşılık gelebilir. Post-truth toplumlarda gittikçe yaygınlaşan yalanın ve aldatmanın, gündelik toplumsal bir refleks olarak yarattığı değer(sizleştirme) üzerinde ironik bir kavramsallaştırma vardır. *bkz.* Ralph, 2017.

derecede önemsenen, akla yatkınlık; ikinci derecede ise akla yatırmak için ölçmek eylemidir.³³ İkinci dereceye önemsenen araç, birinci derece önemsenen ise amaç olarak karşımıza çıkar. Öte yandan aklın, kendinden daha ötelere erdiği (a priori bilgi) temel koyut (postüla-ıspatı gerek duyulmayan önerme) olarak ele alınırsa, aklın, dar ve sabit tarafı ya da sınırlıkları üretme tavrı da anlaşılabilir.³⁴

Şunu vurgulamakta yarar var: Aklın nicel ölçüler arama hakkında (belki ileri gidilen yönler tartışılabilir) bir görevi bulunur. Tıpkı “saf aklın eleştirisi”ni yapan Kant (*bkz.* Kant, 2015) gibi, deneysel ve niceliksel ölçütlerin oluşturulması ve bir şekilde aklın neden-sonuç ilişkisi içinde bilgiye erişmesi, kesinlik ve tamlık açısından gerekli görülebilir. Ancak saf bilgi (deneyden önce olan-a priori bilgi) zaten ölçülemez. Ölçülmesi gereken, akla yatkın içerimler, analitik/sentetik yargılar ve önermelerdir. Bu halde yapılacak şey, gerçek ve geçerli yöntemi bulmaktır.

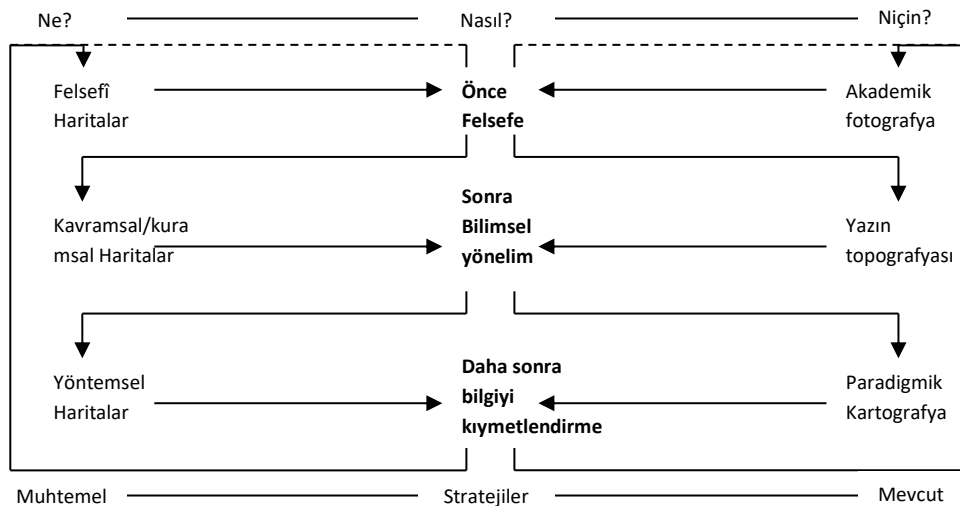
3. NASIL YAPILMALI?: ETKİLEME KOŞULLARI

Yinelenirse, davranışlar anlık ölçümler ile kavranmaz. Bunun için hareketi veya davranış sürecini izlemek gerekir. Belki, bu nokta örgütlerde davranış’ı “örgütsel hareketlilik”in henüz tamamlanmamış menzillerini nitelemeye ilişkin ele alınması daha doğru bir yaklaşım olabilir. Bu menzillerde hareket doğrusal olabileceği gibi, dairevî olarak da gelişebilir. Hatta bu bağlamda tümevarım doğrusal, tümdengelim dairevî bir yön içerebilir. Ancak tüm yönler kuramsal tavidir; amaç, gerçeğin peşine düşmek ise, hareketin devamına ermesi halinde ortaya çıkan durum ile ilgili olduğu düşünülmelidir. Bu yüzden harekette ilerisine, üstüne ve ötesine ilişkin kavrayıcı bir doğrusallık ve harekette daireyi tamamlamanın birlikte gözetilmesinde yarar vardır.³⁵

Bu birliktelikte felsefe bilmeden, bilimsel araştırma kapsamına erişmek zordur.³⁶ Diğer bir deyişle, gerçeğe erişme veya gerçeğin peşine düşmeye dahil/talip olurken, felsefe, mantık/bilim ve yöntem saçağından ayrılma şeklinde düşünülemez.³⁷ Yani, disiplinde nitelik yitiminin nedenbilimini (etiyojisini) yapmak ve önleyici tedbirleri (proflaktik) almak dışında, tedbirleri etkileme koşulları üzerinde de düşünmek gerekir.

Aşağıdaki çizim 2’de disiplin vizyon hareketliliği ve daha çok nasıl yapmalı ya da etkileme koşulları ve ilişkileri bütünsel olarak sunulmaktadır.

Çizim 2. Disiplin Vizyon Hareketliliği: Ne, Niçin ve Nasıl İlişkisi

³³ Rene Descartes gerçeğin peşine düşmek ve akli iyi kullanmak için, bir kanıt ve nedenlik arar. Apaçık olandan, belli olmayana gitmek, kanıtlı olanı tercih etmek tartışmaları öner. Bu yüzden apaçık olanın kanıtlanabilir özelliği üzerinde durmak bilgiyi ilerletir. Ancak bunun için peşin hükümlerden uzaklaşmak gerekir. Yöntem bunun çaresi olur. *bkz.* Descartes, 1989.

³⁴ Bu tavır, yüzyıllardır dirençli bir yapıya erişmiş durumda. Bizim burada yapmamız gereken bunu sorgulamaktan ziyade, bu kapsamda yapılanları sorgulamak ve tartışmak olabilir.

³⁵ Cündioğlu, daireyi tamamlamayı olgunlaşma (kemal) olarak değerlendirir. Buna yönelik merkezkaç özelliği de “özürlük” olarak ele alır. *bkz.* Cündioğlu, 2014.

³⁶ Felsefi (anlama ve kavrama) kapsamda somutlaştırmaları yapmak ve bilimsel yöntemleri etkilemek, geliştirmek ve zenginleştirmek gerek. Son zamanlarda antropolojik yöntem denemeleri bu yönde yadsınamaz katkı vermektedir. Ancak yine de bunun “bilimi zayıflattığına” ilişkin görüşler öne sürülebilir. *bkz.* Trigg, 1996: 244-245.

³⁷ Bundan sonraki bilgi düzenlemesinde yardımcı olacak kaynak için *bkz.* Ergun, 1993.

1. Koşul “Önce Felsefe”: Felsefe, olay ve olguların ne olduğunu bulmaya, toplu bir bilgi ortaya koymaya, kapsayıcı görüşler oluşturmaya ve düzenleyici bilgiler sunmaya ilişkin zihnî bir merak ve ihtiyaçtır³⁸; ve daha çok “edinilmiş bilgiler” üzerinden zihinsel etkisi yüksek sorular/soruşturmalar, bağımsız araştırmalar ve güçlü eleştiriler yapma şeklinde gerçekleşir. Ancak mutlak/tek yöntem ile bilgiye erişme yönü bulunmaz.³⁹ Bu durum bilimsel çalışma başlangıcında yapılması gereken “mantık”a yönelik düşünülebilir. Bu durumda doğrunun ya da geçerliliğin tanınması/bilinmesi için düşünsel bir faaliyet olarak mantık, doğru düşünmenin kural bilgisini verir; akıl yürütme ve kanıtlama olanağı sağlar.⁴⁰ (bkz. Saruhan, Özdemir, 2011: 98-111)

İşte bu noktadan sonra “bilimsel yöntem” ikinci bir yöntem arayışı olarak değerlendirilir. Yani; önceden yapılan felsefî soruşturmalara bağlı birinci yöntem arayışı (dayanak yöntemleri) ve bilimsel araştırmalara bağlı ikinci yöntem arayışı (destek yöntemleri).

Birinci yöntem arayışı felsefî yöntem, daha çok araştırma konularının önünde “akıl yürütme” ve gerçeği açıklayıcı şeklinde somutlaştırma ile çerçeve kazanır. İkinci yöntem arayışı ise, sonradan tümdengelim (diyalektik, işlevsel, yapısal) ve tümevarım yaklaşım (deneysel, gözlemsel) tavrı ile somutlaştırmaya ilişkin (istatistik, anket, grafik, monografi, örneklem vs.) nitel ve nicel araştırma teknikleri ve işlemleri ile vücut bulur; daha çok çözümleyici nitelikte ele alınır. Bu çözümlemede her araştırma tekniği, işlemi, ilkesi veya fikri değişik biçimlerde düzenlenebilir. (bkz. Neuman, 1994)

Disiplin araştırmalarında ve çalışmalarında davranışların birebir tekrarlanma olanağı bulunmaz. Bu nedenle örgütsel ve toplumsal düzeyde “davranışsal (deneysel) araştırmalara ve çalışmalara” şüphe ile bakılır ve bilgileri tartışılır; bulguların genellenmesi ve evrenselliği reddedilir. Bu halde davranışsal araştırmalar ile elde edilen bulguların/bilgilerin, pratik ve pragmatik karşılıkları dışında, bilimsel gerçek boyutunun eleştirilmesi doğaldır. Daha açık olarak günümüzde yerel-pratik sorunların çözümünde deneysel araştırmalar, bilimsel ilerleme ölçütü olma özelliği zayıf görülür. Kaldı ki, gerçeğin özü ya da yapısı bilinmedikçe, o gerçekten kaynaklanan sorunları çözmeye çalışmak, ancak yüzeysel bir meşguliyet ve oyalanma olur. (Ergun, 1993: 110)

Bu noktada örgütü “sosyal bir laboratuvar” olarak görme, özü dışarıda bırakma veya yalıtma sorunu çözmek anlamı taşımaz. Bu açıdan ele alınan sorunları sınırlandırarak çözüme eğilimi ve genelleme çalışmalarının bilimsel anlamı anlaşılabilir. Belki bu etkinlik, sadece araştırması yapılan örgüt sorunlarına ve ilişkilerine “yakınlık amaçlı” bir yaklaşım geliştirme olanağı olarak görülebilir; bulgular ile bilimsel bir ilerleme iddiasından söz edilebilir.

Şu açık, felsefesiz yaklaşım geliştirilmez. Yani sonuçlara giden önermeler felsefe ile sağlanır. Disiplinde nesnel gerçekliğe erişmek, öğrenmek ve açıklamak için felsefî soruşturmaların öncelenmesi; neyin, neden, kime yönelik yapıldığının ve soruşturma nasıllığının önemsenmesi gerekir. Aksi halde bulguların sürekli toplanması ve bilgiyi olgunlaştırmaya yönelik olmayan taklitler ile bilgi üretilmez.

2. Koşul “Bilimsel Yönelim”: Bilimsel yönelim duyular ile gözlenenlerinin, kanıt ile kıymetlendirilmesi; ilişkilerin, kapsamın ve sınırlılıkların nasıl olması gerektiğine ilişkindir. Bilimsel bulgular yanlışlanabildiği oranda değerlendirilir. Bilgiyi değişmez, kesin, mutlak görme ve kabul etme ise “pratiğin pragmatik” söylemi olmaktan öteye geçmez. Bu söylem bilginin peşinen sorgulanmasına engel olur ve yanıl(t)maya götürür. Pratiğin değişken niteliği karşısında, bilim adına yapılan pragmatik söylem ile

³⁸ Burada çıkmaz bir mantığa girmek için, felsefenin, daha çok kavram/sözcük düzleminde kalan canbazlık olarak gerçek düşüncüyü kurutan bir us geliştirme etkinliği görmemek gerektiğinin altı çizilmelidir. Elbette “kişisel kaygıları bir felsefe sorunu” olarak geliştirmek temel ilke olmalıdır. Aksi halde yapıp-edilenlere yönelik eleştiri, kişisel bir saldırı şeklinde ele alınması ya da n’melazımcılığın uzlaşmazlık düzlemine düşmesi kaçınılmaz.

³⁹ Bilimsel alanda “fantezi” olarak algılansa da, bu yönde bilim felsefesi içinde yer alan ancak kendini hep dışında gören Feyerabend’in, yönteme isyan edecek şekilde kitap kaleme alması dikkat çekicidir. bkz. Feyerabend, 2017.

⁴⁰ Felsefî tavrı üzerinden her bilimsel etkinlik; bilmediğini varsayma, somutluk, nesnellik, sınırlandırma, karşılıklı bağımlılık ve değişme ilkesi temelinde gerçekleşir. Başvurulan tümevarım (endüksiyon) ve/veya tümdengelim (dedüksiyon) soyut işlemler içerir. Tümevarım, olguların görünen tarafı ile yetinen; tümdengelim ise bütünü kavramaya yönelik varsayımsal (hipotetik) bir tavidir. Her ikisi de, felsefî bir tavidir; yüksek genellik ve ilkesellik içerimidir. Bu sayede olgular ve olaylar önünde, soyut yöntem somutluk kazanır. Daha sonra yöntemler çoğullaşır (pülarizm). bkz. Saruhan, Özdemir, 2011: 98-111.

egemen gücü meşrulaştırma ve akademik köleleştirme çabası eşgüdömlenir.⁴¹ Oysa bilim ve akademi özgürleştirici olmak zorundadır.⁴²

Bilimsel yönelim kavramsal ve kuramsal 2 yönlü kendini gösterir:

Bilimsel araştırmalarda, olgular ve olaylar kavramsal çerçeveye bağlı yapılırlar. Kavramsal çerçeve (gerçeğe uygun içkin istikamet) niteliği ya da [organik] bütünü gösterir; bütünü betimleyicilik (tasvir edici) değil, nedenselliği biçimsel açıklayıcı özellik kazandırır. Her halde kavramsal çerçeve, bir standart (mutlak doğru) oluşturma çabası değildir; mantıklı düşünme ve amaçları/kavramları –kavramlar katmanlı olsa da- biçimsel açıklama noktasında bağlamın sağlanmasına yardımcı olur. Böylece bir bilimsel araştırmanın geliştirilmesine yönelik bir “politika” oluşumu mümkün olur. Bu politika, araştırılacak konuyu düzenleme, kavramsal kargaşayı önleme ve sentez yapma ya da [organik] bütünsel sonuca erişme kolaylığı yaratır. Bu açıdan yöntembilimin temel ilkesi olarak kavramsal çerçevenin bütünlük (anlam-değer ilişkisi) içermesi kaçınılmazdır.⁴³ Yani bir bilimsel araştırma için, kavramsal çerçeve “bütünlük” kavramına rehberlik eder ve ona katılır. Bu durum disiplinde bilimsel araştırmanın “tümdengelim” ile yapma yönünü de güçlendirir.⁴⁴

O halde, disiplinde bilimsel çözümlenme ve açıklama, tümdengelimci bir plan yapmayı zorlar. Bu plan bilimsel araştırmayı daraltmak şeklinde değil, etkili çözümlenme yapmak ve doğru senteze erişmek için terkip edilir. Yani bir araştırmanın nereden başlayıp nereye gideceğini kavramsal çerçeve belirler. Ancak kavramsal çerçeve, konuların nasıl araştırdığına ilişkin bir yöntem şablonu, daha özdeyişle “araştırma modeli/kalıbı” değildir. Daha çok araştırma yapılacak konunun kavramsal ierimlerinin/anlamlarının seçimini yapmak ve değerini belirlemek ile ilgilidir.

Araştırma konusunun seçimi yöntem konusu değildir; olsa olsa, araştırma olarak seçilen konunun nasıl oluştuğu, geliştiği veya değiştiği yöntem konusu olabilir. Çünkü yöntemin “var oluş nedeni” araştırılacak olan konudur. Burada dikkat edilmesi gereken; bilimsel araştırmalarda yöntemin işlevini ve yerini bilmektir. Öyle ise her bilimsel araştırmada “mantık işlemi”, önce felsefi bakışı, sonra erişilen felsefe kapsamına bağlı araştırılacak konunun gerçeğe uygun, içkin istikamet kazanmasına ilişkin bir önceliktir. Kısaca kavramsal çerçeve, bilimsel araştırmanın somutlaşmasına ve kelimelerin anlam kazandırılmasına yönelik mantıkî ve kanıt temelli tavrı açıklar.

Kavramsal çerçeve kuramsal çerçeve oturtumu ile ivme kazanır; ve oturtumda “kuramsal bakış” öncelenir. Kuramsal bakış olmadan gerçekler seslendirilemez. Akademisyene eşlik eden bir ideoloji, kuramsal bakışa bilgi kaynağı olur veya kuramsal bakış, belirli veya belirlenecek bir ideoloji eşliğinde kendini var eder. Ancak olgunlaşmamış ve öznel kuramsal bakışta fanatiklik, tartışılan konuyu daha zor alana itebilir. Bu nedenle kuramsal bakışın öznellikten çıkarak, nesnel gerçekliği kavramaya yönelmesi şarttır. Aksi halde ideolojik daralma, zamanla “yerleşik bilimsel ideoloji” şeklinde kendini gösterir ve sorun yaratır.

şu açık ki, her bilimsel ideoloji, görelidir; görelî olanın “nesnel tekâmülü ve gerçeklik tekâbülü”, ileride, ideolojide daralma yaratmayacak şekilde geliştirilmesi beklenir. Aksi halde bilgisel kayıtsızlık, yaranma tutumu, adamlıştırma ve mihrak oluşturma yaklaşımı, kısaca “bilimsel düşünme körlüğü” ve “bilinç kaybı”, nesnel tekâmülünü ve gerçeklik tekâbülünü zedelemiş olur. Sorun önce kendinden başlayarak, sonra hakkıyla çevresini yapıp-edilenleri sorgulamak ile açılabilir. Çünkü insan özüne/özetine erdiği ve farkındalığını kavradığı sürece sorgular ve özgür düşünebilir. Ancak özgürlük her an içi

⁴¹ Yazında bu durum “akademik kapitalizm” kapsamında ele alınır. 1990’ların başından itibaren Avustralya, Kanada, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri’nde, özellikle ekonomi politiğin küreselleşme çabaları, hükümet finansmanındaki azalmalar, artan iş ve sanayi ile irtibatı, eğitim ve iş hizmetlerinin acımasızca pazarlanması, akademik emeğin doğasında ciddi sorunlar yaratması, yüksek eğitimde veya akademik örüntülerde tartışılır kalmıştır. *bkz.* Slaughter, Leslie, 1997; *ayrıca bkz.* Büyüksulu, 2010.

⁴² *bkz.* Sayılı, 1999; ayrıca bilimin özgürleştirici olarak hizmetini moddolaştıran “Viyanalı Çerçevesi” bu konuda altı çizilebilir. *bkz.* Wittgenstein, 1985.

⁴³ Bu konuda Sayın Prof. Dr. İhsan Fazlıoğlu, *anlam-değer ilişkisine* dikkat çeker ve her kavramın bir ruhsal ve kavramsal kişiliği olduğunu vurgular. Yani bir bilimsel araştırmada kavramsal çerçeve sadece kelimelerden oluşmaz, içinde yer aldığı kültürün anlam-değer dünyasında karşılıkları/bağlamsallıkları ile birlikte düşünülmesi gerekir. *bkz.* Fazlıoğlu, 2018: 15-18.

⁴⁴ Popper, tümevarımı, sadece gözlemlerden yola çıkarak kurulan basit ilişkiler olarak, gerçek kuramın zenginliğinden ve açıklayıcı gücünden tümüyle yoksun olduğunu belirtir. *bkz.* Wolpert (1994): 123.

boşaltılabilir. Yani özgürlük gerçeğin peşine düşmek kadar, gerçek ile ilgisi olmayan bir yöne kayışın kaynağı da olabilir ya da özgür irade ortaya koyarken, başka bir tabiiyeti arama ve daha farklı/katmanlı egemenlik ilişki serencamı yaratabilir.

Bu açıdan bilimsel sorgulama, çokyönlü düşünme ve araştırma, egemen/lik ilişki düzeyinden/katmanından uzaklaşma, kendi açısını abartmadan ya da öz olarak dıştan gelen her bilgiyi şüphe ölçüsünde irdeleyerek açıklama yapmayı gerektirir.⁴⁵ Yani bilim yapan kişinin “şartlanmalardan, fırsatçılıktan, zorlamalardan, biçimlerden, uy-gitsincilikten, düşüncesizlikten, anlamsızlıktan, aidiyetlerden” veya kısaca bilimselliğini engelleyen ve kısıtlayan sınırlamalardan uzak durması gerekir.

Muhakkak ki, kuramsal çerçeve, kuram değildir; kuramların modellemesi (gerçeğe erişme yönünde özün basitleştirilmesi, düşüncelerin ifadelendirilmesi) ya da kuramla araştırmanın dengelenmesidir. Burada temel sorun; “araştırma konusunu belirli bir kurama oturtmak mı ya da kurama bağlı araştırma konusunu seçmek mi?” olup olmadığı kararıdır. Yapılan daha çok araştırma konusunun kurama oturtulması şeklinde gelişir. Araştırma konusu kurama uygun düşüyorsa, kuramsal ayarlama ya da müdahale yapılır. Belki düşünülmesi gereken kurama uygun düşmüyorsa ne yapılacağı olmalıdır.

Bu durum “bilimsel bir yetkinlik” gerektirir. Yani deneme verilerine uygun kuram üretmek ya da verilere dayalı kuramsal düzenlemeler ve değişimler yapmak. Burada şu cümlenin de altı çizilmelidir: Gerçekleri sadece bir kurama hapsedmek veya konfeksiyon elbise içine sığdırmak, hem bilimsel ilerleme hem de yarının gerçeklerine erişme adına kolaycı bir yaklaşımdır. Bu durumda şu cümle denk düşer: Kuramların üretilmesi, üretmek için de etkili ve yetkin bir tavrın gözetilmesi esas olmalıdır.⁴⁶

Yeniden vurgulanırsa; kuramlar bilgi alanının soyutlamasına ve simgesel boyut olarak varsayımların oluşturulmasına yol gösterir; değişir ve geliştirilebilir. Varsayımların çürütülmesi kuramın çürütülmesi olarak değerlendirilemez. Ancak kuramlar da yanlışlanabilir.⁴⁷ Burada dikkat edilmesi gereken, kuram ile varsayımın birbirine karıştırılmamasıdır.⁴⁸ Kuramlar araştırma konusunda “geçici bir ilerleme” ve “genel geçici bir açıklama olanağı” sağlar; ne/dir’i tanımlar ya da araştırma varsayımlarının kurulmasını kolaylaştırır. Bu durum kurama dayanma zorunluluğunun bir sonucu olarak düşünülür. Böylece amaca yönelik sürecin şekillenmesi devam eder.

Bu arada disiplin kapsamında kuramların çokluğu ve çeşitliliği, alan inşasının bir sonucu görülebilir. Ancak kuramsal bolluk, “yöntemsizlik sorunu” olarak da karşımıza çıkabilir. Diğer bir deyişle, ilkesiz ve kuralsız deneme yapmak, yöntemin (önceden bilinen, tanımlanan yön) oluşturulmasını ve izlenmesini engeller. Bu nedenle yazında birçok araştırma kuramının ve yöntemin öğrenme sorgulamalarını ertelememesi gerekir.

Bu noktada kuram ile yöntemi birbirini karıştırmamak önemlidir. Kuram bilinçli yapılan ve “geçici kesinlik” taşıyan bir nitelemedir. Bu niteleme bilgi ve öneriler şeklinde bütüne yönelik içerimi ve yöntemi buldurmaya ilişkin yaklaşımı işaret eder. Yöntem bir yönelme ve yönlendirme; araştırma planıdır. Yani araştırma için eylemlerin ne olması gerektiğini gösterir.

3. Koşul “Bilgiyi Kıymetlendirme”: Bilgiyi kıymetlendirme bir yöntem sorunudur. Yöntem felsefi ve bilimsel bakışın “bulduracağı” bir ihtiyacı ve temeli oluşturan düzenleyici ilkelere ve kurallara olan yönelimi açıklar; bir bakıma “uygulanmalı akıl yürütme” olanağı sağlar. Böylece olayların ve olguların açıklanmasına ve anlaşılmasına yardımcı olur.

⁴⁵ Öyle ki, bilimsel tutum ve duruş, gerçeğin peşine düşen ve arayan, zihni ve bedeni özgürlük için, “biz kalıbı”ndan kurtulmak ile mümkün durur. Aksi halde ben ol(a)mayan, önce kendini (başkalarının kullanmasına izin verme), sonra başkaların istismarını (manipülasyonu-başkasına kullanma) gerekçeler.

⁴⁶ Etkenlik ve yetkinlik, yaşayan kuramların layıkıyla öğrenilmesini zorlar. Yenilenen gerçeğe uygun düşmeyen kuramlar karşısında bu tavır, üreten kuramları sorgulamak ve yenilenen gerçeğe ilişkin değiştirebilecek yetkinliğe erişmek gerekir.

⁴⁷ Bilimsel ilerleme ölçünün yanlışlamalar üzerinden gelişmesi tartışmalıdır. Ergun, yanlışlama için yanlışlanabileceğin ortaya çıkmasını beklemek ile bilim yapılmayacağını, bu nedenle Popper’ın “yanlışlama” görüşünü gelecekteki bilgi ve bilimsel ilerleme için yeterli görmez. Esas olanın öze inmek, bilim için yanlışlanabilir olanın üretilmemesini beklemek olarak düşünür. *bkz.* Ergun, 1993: 111.

⁴⁸ Bilimsel araştırmada, varsayım, önerme ve hipotez kavramları çoğu kez karıştırılır; buna yönelik *bkz.* Saruhan, Özdemir, 2011: 17-19; ayrıca *bkz.* Baloğlu, 2005: 125-129.

Yöntem ilkeler, kurallar ve teknikler iledir. Eğer ilkeler, kurallar ve teknikler bulunmazsa, aklı biçimlendirmek ve bilimi kıymetlendirmek olanaksızlaşır. Bu açıdan yöntem, bilimsel bilgilerin temellendirilmesine ve kıymetlendirilmesine ilişkin ele alınır. Yöntemin aşırılığı ise, “fanatizme” yol açabilir. Fanatizm, bilimsel anlamı bozar ve bilimde sapkınlığa bağlı “sözde bilim” anlayışını kabul alanına sokar.

Muhakkak olan, yöntem bulunmadan bilimsel bilgi temellendirilemez. Bu nedenle yöntem, bilimsel bilginin elde edilmesinde düşünsel ve işlemsel bir taban oluşturur. Kullanılan “araştırma teknikleri” düşünsel tabanı somutlaştırmaya yönelik işlemsel taban şeklinde ele alınır.⁴⁹ Yöntem ise, “nasıl” a cevap arama konusunda yapılan teknik çalışmalar ile ilerler. Yani araştırma teknikleri geliştirilen yönetime bağlı ele alınır. Araştırma olgularını ve olaylarını tanımlamak, araştırma hipotezlerini doğrulamak için yapılan işlemler, araştırma teknikleridir; soyut olan tutumu, somutlaştırmaya yarar. Bu bağlamda sosyal bilim olarak disiplinin pozitif bilimler kadar güçlü yöntemlerinin ve araştırma tekniklerinin bulunması şarttır.

Burada durup, disiplinin yöntem vurgularını yeniden ele alma ihtiyacı vardır: Disiplinde uygulanan yöntem/ler çok farklı gelişebilir, yani sadece deneysel ya da diyalektik olamaz. Disiplinin “kuramlararası geçişkenlik”⁵⁰ özelliği, çokyöntemli olması -bütünsellik ve bağlamsallık esas alındığında- gereğinde deneysel veya işlevsel, gereğinde yapısal veya diyalektik bir yön içermesi makul karşılıklar bulunabilir. Ancak bu karşılıklar disiplinde yöntem sorununun olmadığını göstermez. Daha açık bir deyişle disiplinde güçlü bir yöntem sorunsalı gözlenir.

Sadece ölçümler ve ölçüm öğeleri çerçevesinde yöntemi ele almak, araştırma tekniklerini yöntem olarak kabul etmek -dahası ölçüm bulgularını evrensel/bilimsel bilgi olarak nitelendirmek- güçlü bir yaklaşım olmaz. Öte yandan ölçme, gözleme ve deneye tabi tutma, bilimsel düşünme sonrası yapılan eylemsel (amelî) bir çalışmadır ve abartılmasından sakınmak gerekir. Önemli olan elde edilen bulguları, kaliteli bir bilgi haline dönüştürme konusunda yöntembilim çerçevesine erişmek olmalıdır.⁵¹

Disiplinde yöntembilim (yöntemleri inceleyen bilim), ele alınan olgu ve olay dışında kültürel öğelerin/faktörün birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Aksi halde toplumsal davranışları toplumdan/kültürden kopuk ele alma, ölçme ya da açıklama, yapılanları değerli kılmaz. Bu duruma daraltılmış ideolojik bakış eklenince, zaten zor alanı ve ele almaya çalışan disiplini zayıflatır. Bu açıdan yöntem konusuna yaklaşırken, kuramsal temellerin güçlü bir biçimde işlenmesine ihtiyaç büyüktür.

Şu açık; davranışların anlık oluşu ve hareketliliğin sürekliliği, disiplinde “yeni yöntem yaklaşımları”nı zorlamalıdır; ancak disiplinde yöntem, bir fantezi olmamalıdır. Burada tekrar/lamalar üzerine kurulu (deneysel) bir yöntemin, tekrarlanmayan gerçekler ile ilişkisinin nasıl oluşturulacağı üzerinde düşünmek öncelenmelidir. İnanç odur ki, yöntemin özgüllüğü ve özgünlüğü, felsefi sorgulamaların yerinde ve mantık örgülerin netleştirilmesi ile ortaya çıkacağı yönündedir. Yoksa disiplinin özgüllüğü ve özgünlüğü adına yapılan araştırmaların ve elde edilen bulguların, öznel tuzağına düşmesi engellenemez.

O halde şu vargı ifade edilebilir: Disiplinde -tıpkı “modern zamanlar” filmindeki gibi, hiçbir şey hissetmeden-düşünmeden “çılginca sözde bilimsel üretim” içinde olmak, doğru yaklaşım olamaz. Aksi halde “entelektüel kötülük”ün yaygınlaşması ya da “işlevsel cehalet”in üretilmesi kaçınılmazdır. (bkz. Erdoğan, 2012)

⁴⁹ Bu noktada araştırma teknikleri ile ilgili bir parantez açılabilir: Araştırma teknikleri yöntem değildir. Yazında yöntem ile araştırma teknikleri konusunda kafa karışıklığı ve kavramsal kargaşa daha net izlenir. Araştırma teknikleri, araştırılma konusunun ölçülmesine, niceleştirilmesine ve değerlendirilmesine ilişkin istatistiksel, grafiksel, monografik, kliniksel vs. çalışmalardır. Bilimsel araştırma için bunun anlamı, her türlü bilginin nicelleştirilmesi ve görselleştirilmesi demektir. Hatta birbiri ile hiç ilgisi olmayan veya kopuk ilişkilerin bile, bağlanabileceğini gösterir. Bu halde, neyin araştırıldığına ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeve yardımcı olur.

⁵⁰ Bu durumu sadece “kuramlararası geçiş” şeklinde değil, “yöntemlerarası geçişler” şeklinde düşünmek de yararlı olur. Yöntemlerarası geçişler en doğru bilimsel birikimi sağlar. bkz. Ergun (1993), s. 102-103.

⁵¹ Disiplinin yöntembilimi kapsamında 2 yaklaşım önemsenebilir: Eleştirel aklın kurucu filozofu olarak ünlenen Karl Raimund Popper (28 Temmuz 1902- 17 Eylül 1994)’ın tümevarım yöntemleri (deneysel –deneme-yanılma yöntemi- olarak) doğrulamının değil, yanlışlanabilirlik (çürütme) için öngörülmesi. Ancak bu cümleler Popper’in tümevarım yöntemlerinden vazgeçilebilirliğini vurgular. Eğer böyle bir vargı üzerinden ilerlenirse, somut verilere yaklaşmak olanaksızlaşır. Bu nedenle disiplin için Hilmi Yavuz’un önerisi önemli bulunabilir: Tümevarım ve tümdengelim yöntemleri, birleştirilerek ele alınması görüşü daha yararlı bir yaklaşım olabilir. bkz. Popper, 2018; Yavuz, 1975.

Bu açıdan disiplinde felsefî yöntem ile anlayışa ve kavrayışa; bilimsel yöntem ile çözümlene ve açıklama kapsamına erişmek esastır. Felsefe ve bilimsel araştırma arasında irtibatın kopukluğu, istikametten sapmaları, ideolojik manipölasyonları ve yanılsamaları çoğaltır. Bunu aşmak için, davranışsal çalışmalarda ve araştırmalarda, bütünün kavrayışını rahatlatmaya yönelik yöntembilimi önemsemek, nesnellik ilkelerini bu yönlü temellendirmek ve “en bilimsel yöntem”in bulunmasını sağlamak; dahası disiplinin dirençli sistemleşmesini ve kaliteli bilimsel üretimlerini desteklemek şarttır. Böylece disiplini/alanı salt tasvir edici değil, açıklamacı ve keşfedici özelliği de işlek hale getirilmiş olacaktır.

KAYNAKLAR

- Akyan, E., Koparan, E. Bellek, M. (2018), “Örgütsel Davranış Çalışmaları Türkiye’de ve Dünyada Ne Şekilde İlerlemektedir? Örgütsel Davranış Kongresi ve Academy Of Management Bildirilerinin Karşılaştırılması”, **2-3 Kasım 2018 Süleyman Demirel Ün. İİBF Isparta 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı**: 163-172.
- Akyol, B., Akçay, R. C. (2015), “ Analysis of Organizational Behaviour Studies In Turkey”, **Çanakkale Ün. Eğitim Kuram ve Uygulama Dergisi**, 11(1): 149-170.
- Alkan, D. P., Karamustafa, E. Y. (2018), “Örgütsel Davranış Literatüründe Bir İnceleme: 2013-2017 Yılları Arasında Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler Üzerine İçerik Analizi”, **2-3 Kasım 2018 Süleyman Demirel Ün. İİBF Isparta 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı**: 274-285.
- Batuhan, H. (1996), **Bilim ve Şarlatanlık**, İstanbul: YKY Ya.
- Bayrakçı, E. Uzun, S., Yıldız, A. (2018), “Örgütsel Davranışlar Alanında Çalışan Akademisyenlerin Araştırma Yöntemlerine Bakış Açıkları: Nitel Bir Araştırma”, **2-3 Kasım 2018 Süleyman Demirel Ün. İİBF Isparta 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı**: 1015-1025.
- Beiser, A. (1997), **Modern Fiziğin Kavramları** (çev. Gülsen Öngül), Ankara: akademi Ya.
- Büyükuslu, A. R. (2010), **Akademik Kapitalizm ve Küresel Üniversitelerin Yükselişi**, İstanbul: Derin Ya.
- Charles Percy Snow (2001), **İki Kültür** (çev. Tuncay Birkan), Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları No. 157.
- Cündioğlu, D. (2014), **Daire’ye Dair**, İstanbul: Kapı Ya. No. 222/37.
- Descartes, R. (1989), **Metot Üzerine Konuşma** (çev. Mehmet Karasan), İstanbul: MEB Ya. No. 522/88.
- Descartes, R. (2014), **Aklın Yönetimi için Kurallar** (çev. Engin Sunar), İstanbul: Say Ya.
- Duygulu, E., Sezgin, O. B. (2015), “Türkiye’de Örgütsel Davranış Yazını Doktora Tezlerine Yönelik Bir İnceleme”, **İş ve İnsan Dergisi**, 2 (1): 13-25.
- Einstein, A. (2013), **Relativity**, London: Routledge.
- Erdem, F. (2009), “Örgütsel Davranış Araştırmalarında Niş Alanlar Nasıl Belirleniyor?: Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Yazını Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 4, 1(Nisan): 65-78
- Erdoğan, İ. (2001), “Sosyal Bilimlerde Pozitivist-Ampirik Akademik Araştırmaların Tasarım ve Yöntem Sorunları”, **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 12 (Güz): 17-34.
- Erdoğan, İ. (2007), **Pozitivist Metodology: Bilimsel Araştırma Tasarımı, İstatistiksel Yöntemler, Analiz ve Yorum**, Ankara: Erk Ya.
- Erdoğan, İ. (2012), **İletişimi Anlamak**, <https://erdoganirfan.blogspot.com/2018/02/iletisimi-anlamak.html>
- Erigüç, G., Kartal, N., Koca, G. Ş. (2018), “Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi’nde Yer Alan Örgütsel Davranış Konulu Çalışmaların Sosyal Ağ Analizi İle İncelenmesi”, **2-3 Kasım 2018 Süleyman Demirel Ün. İİBF Isparta 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı**: 459-464.
- Fazlıoğlu, İ. (2018), **Kendini Aramak**, İstanbul: Papersense Ya.
- Feyerabend, P. (2017), **Yönteme Karşı** (çev. Ertuğrul Başer), İstanbul: Ayrıntı Ya.
- Furedi, F. (2017), **Nereye Gitti Bu Entelektüeller?** (edt. F. Büşra Helvacıoğlu), İstanbul: Avangard Ya.
- Guenon, R. (1990), **Niceliğin Egemenliği ve Çağın Alametleri** (çev. Mahmut Kanık), İstanbul: İz Ya. Düşünce Dizisi No. 1/1.
- Gülbekyan Komisyonu (2002), **Sosyal Bilimleri Açım** (çev. Şirin Tekeli), İstanbul: Metis Ya.
- Habermas, J. (1998), **Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine** (çev. Mustafa Tüzel), İstanbul: Kabalcı Ya.
- Horkheimer, M. (1986), **Akıl Tutulması** (çev. Orhan Koçak), İstanbul: Metis Ya.
- <http://www.turkcerrahi.com/tip-sozlugu/etiyooloji/>
- Illich, I. (1992), **Enerji ve Eşitlik** (çev. Ufuk Uyan), İstanbul: İz Ya. No. 214/47.
- İnam, A. (2006), **Yaşamla Yoğrulmuş Bilgi**, İstanbul: Say Ya. Serbest Kürsü No. 1, s. 28-30.
- Kant, I. (2015), **Arı Usun Eleştirisi** (çev. Aziz Yardımlı), İstanbul: İdea Ya.
- Keleş, Ruşen [ed.] (1976), **Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem**, Ankara: Sevinç Matbaası, TODAİE Ya. No. 152 içinde; Ünsal Oskay, “Yöntembilim ile İlgili Bazı Düşüncelerin Eleştirisi”: 399-412.

- Keyes, R. (2017), **Hakikat Sonrası Çağ: Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma** (çev. Deniz Özçetin), İstanbul: Tudem Ya.
- Kızıldağ, D., Özkara, B. (2016), “Türkiye’de Örgütsel Davranış Araştırmalarındaki Yönelimler: Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Örneği”, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 14, 28: 611-631.
- Kongar, E. (1996), **Toplumsal Değişme Kuramı**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koyuncu, S. C. (2015), “Örgütsel Davranış Alanında Odaklanılan Konular ve Kullanılan Yöntemler: 2010-2015 Yılları Ulusal İşletmecilik Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme”, **İş ve İnsan Dergisi**, 2, 2: 127-135.
- Lewis, W. (1994), **Bilimin Doğal Olmayan Doğası** (çev. Evcimen Perçin), İstanbul: Sarmal Ya.
- Neuman, W. L. (1994), **Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches**, Boston: Allyn and Bacon.
- Ortega, J. Y. G. (1998), **Üniversitenin Misyonu** (çev. Neyyire Gül Işık), İstanbul: B.1, YKY Cogito No. 76.
- Öz-Alp, Ş. (1972), **Yeni Gelişmeler Karşısında İşletme Yöneticileri ve İşletmecilik Eğitimi**, Ankara: Sevinç Matbaası, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Ya. No. 100/56.
- Özen, Ş. (2000), “Türk Yönetim/Organizasyon Yazınında Yöntem Sorunu: Kongre Bildirileri Üzerine Bir İnceleme”, **DAÜ Turizm Araştırmaları Dergisi**, 1(1): 89-118.
- Özen, Ş. (2002), “Türkiye’deki Örgütler/Yönetim Araştırmalarında Törenselleşme Sorunu”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(2): 187-213.
- Popper, K. R. (2018), **Bilimsel Araştırmanın Mantığı** (çev. İbrahim Turhan), İstanbul: YKY Ya.
- Ryle, G. (2009), **The Concept Of Mind**, New York, NY: Routledge, Taylor & Francis.
- Sargut, S. (2002), “Bilimin İkilemi: Belirlenirlik ya da Belirlenmezlik”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(2): 121-126.
- Saruhan, Ş. C., Özdemir, A. (2011), **Bilim, Felsefe ve Metodoloji**, İstanbul: B. 2, Beta Ya. No. 2478/6.
- Sayılı, A. (1999), **Bilim Tarihi: Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir**, Ankara: B. 2, Gündoğan Ya.
- Schumacker, E. F. (1992) **Aklkarışıklıklar için Klavuz** (çev. Mustafa Özel), İstanbul: B.2, İz Ya. No. 2/2.
- Sheila, L., Larry, L. (1997), **Academic Capitalism: Politics, Policies, and the Entrepreneurial University**, Baltimore: The Johns Hopkins University Pres.
- Sinanoğlu, O. (2000), **Bye Bye Türkçe**, İstanbul: Otopsi Ya.
- Sinanoğlu, O. (2015), **Göçmen Hamamı**, İstanbul: Bilim+Gönül Ya No. 30.
- Şahin, M. D., Yangil, F. M. (2018), “Türkiye’de Örgütsel Davranış Yazınına Bir Bakış: 2012-2016 Yılları Arasında Yayımlanmış Üniversite Sosyal Bilimler Dergileri Üzerine İçerik Analizi”, **İşletme araştırmaları Dergisi**, 10, 2: 371-383.
- Touraine, A. (2008), **Başka Türlü Düşünmek** (çev. Mehmet Morah), İstanbul: Kırmızı Ya.
- Trigg, R. (1996), **Akıcılık ve Bilim** (çev. Kadir Yerci), İstanbul: Sarmal Ya.
- Turgut, E., Begenirbaş, M. (2015), “Örgütsel Davranış Değişkenleri Arasındaki İlişkinin Ağ Analizi İle İncelenmesi: Journal Of Organizational Behavior Dergisi Örneği”, **Karadeniz Üniv. SB Dergisi**, 13, 7 (Sonbahar): 231-245.
- Usta, I. (2018), “Örgütsel Davranışın Karanlık Yüzü: Örgütsel Davranış Kongreleri Üzerine Bir İnceleme”, **2-3 Kasım 2018 Süleyman Demirel Üniv. İİBF Isparta 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı**: 868-877.
- Ülken, H. Z. (2007), **Bilim Felsefesi** (ed. Gülseren Ülken), İstanbul: Ülken Ya.
- Ülken, H. Z. (2016), **Bilgi ve Değer**, İstanbul: Doğu Batı Ya.
- Üsdiken, B. (1995), “Örgüt Kuramında Yeni Yol Ayrımları: Kuzey Amerika, Avrupa ve Türkiye”, **TODAİE Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyum Bildirileri**, C. I: 97-100.
- Üsdiken, B. (2002), “Tarihsel Bir Bakışla Bilim-Yönetim Birlikteliği”, **Yönetim Araştırmaları Dergisi**, 2(2): 127-154.
- Üsdiken, B., Selekler, N., Çetin, D. (1998), “Türkiye’de Yönetim Yazınına Egemen Anlayışın Oluşumu: Sevk ve İdare Dergisi Üzerine Bir İnceleme”, **Amme İdaresi Dergisi**, 31(1): 57-88.
- Waters, L. (2007), **Akademik Düşmanları** (çev. Müge Özbek), İstanbul: Boğaziçi Ya.
- Whitehead, A. N. (2018), **Bilim ve Modern Dünya** (çev. Sercan Çalıcı), İstanbul: Öteki Ya
- Wittgenstein, L. (1985) **Tractatus, Logico-Philosophicus** (çev. Oruç Aruoba), İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Ya.
- Wittgenstein, L. (2011), **Mavi Kitap, Kahverengi Kitap** (çev. Doğan Şahiner), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Ya.
- Wittgenstein, L. (2014) **Felsefi Soruşturmalar** (çev. Haluk Barışcan Çev.): İstanbul: Metis Ya.

Yavuz, H. (1975), **Felsefe ve Ulusal Kültür**, İstanbul: Çağdaş Ya.

Yozgat, U., Karatepe, N. (2009), “Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongre Kitaplarında Yer Alan Bildirilerin Bibliyometrik Profili: Örgüt Teorisi ve Örgütsel Davranış Bildirileri Üzerine Bir Araştırma”, **Eskişehir Osmangazi Ünv. İİBF Dergisi**, 4, 1 (Nisan): 149-165.